

Тетяна ТКАЧЕНКО,
*докторка філологічних наук,
доцентка, завідувачка кафедри
гуманітарних та фундаментальних дисциплін,
Київський інститут бізнесу та технологій,
м. Київ, Україна*

ГУМОРИСТИКА ФЕОДОСІЯ РОГОВОГО

Феодосій Роговий – письменник, несправедливо маловідомий широкому загалу і недостатньо досліджений літературознавцями. Більшість художніх текстів митця, епістолярій, щоденникові записи опубліковано в часописах, журналах, збірниках та хрестоматіях. Тільки в 2010-х рр. завдяки його синові Юрію розпочато повноцінне видання творів, листів, спогадів, але вкрай скупими тиражами (доступні лише в бібліотеках або відкритому доступі у мережі). Повного видання творів лавреата Шевченківської премії досі немає. Поодинокі публікації в періодичних виданнях, згадки в літературознавчих оглядах української прози, віршовані присвяти є, однак бракує комплексної ґрунтовної праці про творчу спадщину автора.

Коли згадують Феодосія Рогового, то відразу спадає на думку епічний доробок, представлений передусім присвяченою малій батьківщині романістикою («Свято останнього млива», «Зрушені люди», «Поруки для батька», «Великі поминки», «Гріх без прощення»). Хоча зразки малої прози заслуговують на увагу, адже розкривають нові риси індивідуального стилю. Якщо новели й оповідання вже актуалізовані у ХХІ ст. («Задумані вікна» – краща книга Полтавщини 2015 р.), то гумористичні тексти лишились у колективних збірниках. Саме тому варто проаналізувати ці твори (формальний та змістовий рівні), аби актуалізувати унікальний складник творчості письменника.

Зауваження щодо наївності гумористики Феодосія Рогового через історичний контекст видається дещо перебільшеним, оскільки насправді простота викладу і типажність персонажів дозволяють побачити взаємозв'язок

із сучасними питаннями і подіями та позачасовими проблемами як українства, так і людства загалом.

Тексти з підзаголовком «з народних уст» є звичними анекдотами за змістом і авторськими оповідками за формою. У цих гумористичних билицях Феодосій Роговий представляє дотепні діалоги у віршованому викладі, актуалізуючи певні вади не тільки окремої людини, але громади й системи.

У билиці «Скупий у небі» буквальне трактування викриває скнарість, але глибша інтерпретація розкриває картину, коли життя вимірюється грошима. Хоча, на перший погляд, історія про жадібного чоловіка, який, побоюючись втратити кошти, дав дружині випасти з літака, можна сприймати «чорним гумором», однак насправді порушено проблему співвідношення речі та людини. Особливо прикметним це видається в контексті написання твору, бо не лише за тоталітарного режиму саме речі замінюють цінність особи, трактованої гвинтиком, а й споживацький соціум сповідує подібний принцип (все купується і продається, матеріальне понад усе).

Твір із риторичним питанням-назвою «Чи крутиться земля» висміює безглузду розмову п'янички та бабусі, викриваючи наслідки алкоголізму (чоловік) і неучтва (жінка). Петро сам обирає щоденне сп'яніння, питання бабці виявляє хиби системи, яка закривала селянам доступ до будь-якої освіти. Ймовірно, тут може критися також причина пиятики. Адже паспорти у селах почали видавати лише 1974 р., аби не втрачати рабську робочу силу, фактично заграбовану на обмеженій території. Натомість зараз проблема неучтва знову актуальна через тотальну заміну власного інтелекту штучним, що засвідчує відсутність елементарної ерудиції (загальних знань) передусім у дітей та підлітків, при звичаєних до гаджетів, які думають замість них. Якщо бабуся в пошуку істини звертається до п'янички, то молоде покоління – до соцмереж із однаковим результатом.

Авторський жанр «експерименти» об'єднує історії про випробовування логіки та критичного мислення («На совість», «На працездатність», «На розум»). Центральною постаттю експериментів стає дід Опанас, який слідкує за обмовками та діями спровокованих, аби виявити їхню сутність, висміяти натуру

(лицемірство, скнарість, дурість) чи розкрити злодія. «Піддослідними» перевіряльника виступають односельці, проте обрані персонажі є типажами, які зустрічаються будь-де, шкодячи громаді.

Усмішки Феодосія Рогового присвячено літературній творчості («Літконсультація для кадрового початківця...», «Чом так мало нас друкують», «Як стати поруч з класиком»). Автор показує перипетії всього процесу – від задуму до публікації: висміює графоманів і псевдомитців, ладних на все заради друку; дає мудрі поради тим, кому бракує таланту, але має шанс закарбувати ім'я в ролі дослідника шляху генія; розкриває проблеми справжніх письменників, які через бюрократів і цензуру змушені роками писати «в шухляду» та миритися з нікчемами-конформістами, котрі одержують шпальти, збірники і схвалення недолугої публіки, зашореної маскультом. Адже доступу до вартісних творів, які змушують думати й діяти, більшість позбавлена. Загальне отупіння, ідеалізація та утопізм, скерованість на дуже далеке «прекрасне майбутнє» були основними принципами соцреалізму в усіх видах мистецтва й літературі, оскільки маніпуляція та керування масами – пріоритет і вимога чиновників, які очолювали всі мистецькі спілки (безпосередньо чи опосередковано). Вони почувались богами, розпоряджаючись долями талантів і нездар. Будь-яка критика влади чи бодай натяк на недосконалість системи ставали присудом твору і творцю, що засвідчує заборона публікації не лише епічних серйозних текстів, а і збірника гумористичних творів Феодосія Рогового. Тепер видаватись можуть всі, хто має фінанси, тож графоманів менше не стало, а таланти шукають спонсорів.

Гумористичні замальовки з авторським імовірним домислом і художньою інтерпретацію зосереджені на особистих ганджах або дотепності героя чи оточення, що доречно побачити у більшому масштабі обману та самообману. Кмітливість допомагає ледарю уникнути праці («Не втовпився»), відкараскатись від нарікань п'яничці («Логіка п'яного»), нажитись на наївних односельцях священникам («Двом помогло»), виправдати лінь («Відповідь по суті»). Навпаки, жадоба опинитись у центрі уваги карається кпинами, навіть фізично чуттєвими («Жарт не без моралі»), безпідставний страх виступає

джерелом глупоти («Як Хома тікав від себе»), зажерливість перетворює людину на істоту («Трудова мозоля»). Часто буквальне розуміння спричинює смислову гру, яка вирізняється доказами реалій життя («Арифметична задача», «Сім верст пішки») чи стає своєрідною психотерапією («Досягли мети», «Обида на дружину»). Важливим авторським застереженням є те, що часом позитивні риси перетворюються на крайнощі, які псують життя. Наприклад, надмірна працелюбність («Рахівник») унеможлиблює радощі особистого буття (дружба, кохання, дозвілля), довіра оманливим словам ката призводить до логічного смертельного фіналу («Підступний рибалка»), створення виняткових умов для когось може викликати катастрофічні наслідки для вихованця за їх втрати («Привчив на свою голову»).

Алегоричність є домінантою в таких жанрах, як байки та мікробайки. Байки письменника містять звичну будову – історія та мораль. Проте другий складник варіюється, залежно від авторського задуму і напряму співпраці з аудиторією: чітке трактування у сентенції («Метушня», «Балачки-болячки»), апеляція до читача, щоб той пильно придивився до себе й оточення («Порода», «Скороспіла молодиця»), звернення-сподівання до розумного реципієнта, здатного збагнути зміст-повчання («Хазяїн і Соняшник», «Совість і Штани»). Знаковою постає байка, тема якої виступає лейтмотивом романної творчості Феодосія Рогового. Йдеться про «Алегоричний вірш», в якому викриваються жахливі результати діяльності людини, котра знищує природу, не усвідомлюючи причинно-наслідковий зв'язок: руйнування природного середовища зумовлює самознищення людства, що вповні набуло трагічної доказовості й актуальності у ХХІ столітті.

До речі, почасти ця проблема порушена у мікробайках («Телефонний стовп»), але дещо звужується до індивіда, його здатності мислити й опиратись зовнішнім маніпуляціям (чуткам, стереотипам тощо). Мікробайка (гумористична мініатюра) – украй стислий, однак змістовно насичений алегоричний твір. Текстова організація – переважно діалогічна будова, що найкраще висвітлює ситуацію, коли співрозмовники слухають, а нечують один одного, по-різному сприймають однакові перипетії через самозакоханість і

зверхність («Кручений панич», «Щітка й Чобіт»), невігластво й зарозумілість («Біля автомата», «Ніс і Пуп»), дурість («Педагогічно-виховне», «Чи свіжий хліб»), ефект оманливого сподівання («Похвалився»).

Гумористична спадщина Феодосія Рогового жанрово розмаїта. Билиці, усмішки, замальовки, байки та мікробайки представляють позачасові актуальні проблеми. У центрі – людина, думки, емоції та вчинки якої викривають спільні для громади недоліки, що часто розширюються до загальнолюдських масштабів через масовість зображеного явища. Прикметна історична кореляція, котра, з одного боку, вказує на пріоритети окупаційної тоталітарної влади щодо українців, а з другого боку, виявляє невирішеність питань минулого в сьогоденні. Крім того, людська натура лишається сталою, бо змінюються тільки умови, які змушують розкривати єство. Зовнішні перипетії виступають своєрідним лакмусом, що час від часу випробовує індивіда, відповідність його чуття, слова і дії. Обираючи персонажів і місце подій, автор звертається до власного досвіду спілкування з односельцями, колегами, чиновниками, слухно наголошуючи на споконвічній народній мудрості й невичерпному джерелі повсякдення. Він вдається до гумору, іронії та сатири, контрасту й алегорії, відображає ситуативне мовлення в еліптичних конструкціях та вигуках, інтонаційному варіюванні, створює афористичні твердження, ставить риторичні питання, спонукає читача міркувати, спостерігати, висновувати й діяти.

Отже, Феодосій Роговий – багатогранний автор, чий гумористичний доробок (понад 70 творів) заслуговує на ґрунтовне дослідження і видання.

Список використаних джерел

1. «Добрий день хай буде вам...». Листи до Феодосія Рогового: статті, рецензії, примітки / упоряд. Ю. Роговий. Полтава: Дивосвіт, 2016. 419 с.
2. Роговий Феодосій. «Тринадцятий Апостол» або «Сподівання Добра і Справедливості» https://slavia.do.am/Biblioteka/trinadcjatij_apostol_abo_spodvannja_dobra_i_sprav.pdf
3. «В житті я не взяв жодної фальшивої ноти». Біобібліографія. Творчий доробок Феодосія Рогового / уклад. Юрій Роговий. Київ: Укр. літ. газета; Житомир: Рута, 2021. 306 с.